

A puszta fiai

**Kazak költők versei
Körmendi Lajos
fordításában**

**Barbaricum Könyvműhely
Karcag
1996**

Keleti örökségünk 3.

Sorozatszerkesztő: Ökrösné Bartha Júlia és Pálóczi Horváth Adnrás

A kötet szerkesztője: Buharaj Ravil

**A könyv kiadását támogatta:
a Honfoglalás 1100. évfordulója Emlékbizottság
és Karcag Város Önkormányzata**

A kötetet kazak népi motívumokkal illusztráltuk

© Körmendi Lajos

ISSN 1217-4149
ISBN 963 85626 0 9

Kiadja: Barbaricum Könyvműhely
Karcag
Telefon: (59) 311-903

Felelős kiadó: Dr. Farkas Dezső

Borítóterv: Hangyási Attila
Tipográfia: Dede Géza

Nyomta: Karcagi Nyomda Kft.
Felelős vezető: Tankó Csaba
(Tsz.: 1537)

**A fordító megköszöni Vízkeleti Erzsébet, Varga Gyöngyi, Mándoky-Kongur István,
Torma József, Szalai István e kötet elkészítéséhez nyújtott értékes segítségét.**

Ötemiszulu Mahambet:

Bajmagambet szultánhoz intézett beszéd

(részletek)

Még élt Ijszataj, farkas-társam,
Tegnap még kishazánkban,
Narinban bátran léptem.
Ma már holt. Szultán, mocskolsz,
Rossznak fested tiszta életem?
Vagyok balta, hatalmas,
köszörű-marta,
Balta, mely nyakad akarta,
Óh, kán, napod eltakarta.

Szultán-dölyföd, óh, nagyúr,
Nagy sátortábort akart
Megölvén hős Ijszatajt.
A hízelkedők előtt
Riszálod, ünnepled magad,
Felfújod képed – hogy dagad!
Napra nap hág, hogy meglássam,
Mikor megöl derék társam,
Fel sem hasít, epét mégis elragad.

Vagyok kemény harcban farkas,
Íjas-lovas, riadalmas,
Ellenségnek hatalmas.
Fakósárga, kényes lovamon
Ülő,
Sörényét jól felkötő,
Kemény, dacos férfi vagyok,
A harcban diadalmas
Fekete felhő vagyok,
Tűz-ostor, hogy ne alhass.

Ötemiszulu Mahambet:

Harci lovat nem nyergelve

Harci lovat nem nyergelve,
Kopj át soha nem emelve,
Hegy-völgyet nem szenvedve,
Melled szélnek nem vetve,
Szét nem nyúve csabrákokat¹,
Vajként nem olvadva sokat,
Morzsákért sem epedve,
Jelekre sem figyelve,
Lovad kötve nem ügyelve
Asszonyra és gyerekre,
Nem ülve lóhátakat,
Nem szikkasztva szájadat,
Nem járva rögzös utakat,
Nem éhezvén húsokat,
Ott nem hagyva ágyadat,
Nagy célt könnyen feledve,
Éji úton nem senyvedve,
Kényelmedet meg nem vetve,
Csillag iránt sem menve,
Romló testedet mentve
Bevégezheted dolgodat?

¹ Csabrák: nyeregtakaró

Ötemiszulu Mahambet:

Búcsú a szülőföldről

Apámnak mondjad, üdvözlöm,
Lóra kantárt illesszen,
Tölgyfából dzsidát készítsen,
Barátnak már ne higgyen,
Az Isten tartsa épségben.
Akit láttunk barátnak
Ellenség lehet holnapra.
Harcosként íjat ragadva
Egyik sem kísért utamra.
Úzött vadként futok innen,
Nem nézhetek szállásomra.
Anyámtól és apámtól
Nem volt időm búcsúzni.
A legszebbik leánytól
Messze kellett bujdosni.

Ötemiszulu Mahambet:

Múlandó világ

Vízerek, nádas, nagy tavak
Kiknek nem jó szállás éjjel?
Mocsárban termő fűzfahad
Síron ha nő, tán nem szép jel?
Ki után nincs gyász-fejéssel
Maradt lány, kit bú emészt el?
Harci ménen jó hadat
Ellenségre hol nem küldtek még el?
Vadlovak sem itta tócsák
Kiknek szomját nem verték el?
Csatamezőn vad legyek hol nem dongták
Porba hullt vitézeknek
Íját, jóllakván vérrel? –
Jót együnk, jót igyunk,
Lóra szálljunk, leszálljunk,
Mulassunk és vigadjunk! –
Mit gondoltok, dzsigitek,
E múlandó világot
Akad ki nem hagyta még el?

Ebdirasulu Dzsaraszlán:

Pusztá, a te fiad vagyok.

(részlet)

Szüdő pusztá,
sokakban a vér-habot
szította fel szilaj dalod,
nemes dalod.
Ha beszélek –
vagy magas sasűőfám?!...
Tisztességem is te vagy már,
Dics-imám!...

Eltelt a nap,
sok nehéz gondolat ad
jó utat, mely célba halad.
Ha kiáltok –
csatakiáltásom vagy!...
Sötét színű bánatom vagy,
s öröm-lak.

Bölcs vagy, pusztá,
arcod mint az őöké,
markáns, akár a hősöké,
költőké.
Ha verselek –
életrajzom is te vagy!...
Család- és keresztnemem vagy
örökké.

*

Szüdő pusztá,
én még nem pihenhetek,
nem kerülök
verejtéket és tüzet!...
Hanyatt dőlök fáradván, fejem alá
szénát teszek.

Sátornyílásom – Eged!

Nem mondhatom,
hogy az messze, ez közel,
hisz költő vagyok,
ha keblem dal tölti el,
pillantásom, mint dűbörgő, vad ménes,
úgy vágtat el.

² Sasűőfa: egy faágas, a vadászmadárral vadászó lovas evvel tartja sasát, sólymát, ölyvét...

Jurt-rácsom – Végtelened.

Sok harcát e kornak álltam kitartón!
Te Nyugatod – egyedül,
Keleted – csak az ajtóm!
Teremtett a bölcs, hatalmas természet
Családi Sátramul, örökké tartón.

*

Szülő puszta,
szerelmesed is vagyok,
egész testem uralja a te hangod.
Levéltárakban kutatva
talált szó,
álmod vagyok.

Múltad tanúja vagyok...

Szemtükrömben
lobogtatván zászlókat,
el mennyi hágó maradt,
föld maradt...
Vonult a fényes ünnepen,
ott haladt
bizonyosságod,én –

Magabízó mád vagyok!...

Dalba fogva
dicsérendő a világ.
Apa lettem,
vagyok boldog kis pulyád.
A családban élő remény
is vagyok,
végtelen –

Holnapod is én vagyok!...

Szülő puszta,
véve mély lélegzetet,
kutattam szívemben a bölcsességet...
Nem lehet, hogy hiába töröm magam,
hiszen nagy Abajunkat is te szülted!...

Harcoldj, küzdj csak,
rendületlenül higgyed,
becsületért hős kopját törve hal meg.
Nem lehet, hogy
lángra ne gyújtsam magam,
hiszen hős Mahambetot is te szülted.

Nem lépve világ zajába,
pompába,
elmegyek egy szűz, zöldet habzó tájra!..

Nem lehet, hogy
felszínen járjon agyam,
hiszen mély Muktárunkat is te szülted.

Utaktól, előre vivőktől,
tehertől,
ne szabadítsál meg kötelességemtől!
Nem lehet, hogy
én ne küzdjem föl magam,
hisz az óriás Sokant is te szülted!...

Vagyok fiad!
Magasztaltalak én sokat,
mikor ünnepeltem boldogságodat.
Erős nagyapa unokája –
a fiam
nem lehet gyenge, folytatja sorsomat!...

Szülő puszta,
gyávának nem vélnek téged!
Gyáva lennél –
bízva utánad mennének?
Közel-távolt
elhalmozol javakkal,
bőkezű vagy!
Dús értünk vagy!
Gazdag vagy!

Látod mennyire tisztelnek,
becsülnek!
Sugarat a nap is tán csak érted vet!
Meződön naponta vendég,
ünnep van,
rakott abroszodat soha fel nem szeded.

Az egyik határaid irigyli el,
másik ember dalod ércét fejti fel.
Lóra ültetsz,
rám köntöst vetsz,
minden fiadnak egyformán kedvezel.

Kedvessége,
hitványnak ily természete
sohasem lehet.
Jó pusztánk, velünk érd be!
Régi igazság, jól tudom:
ki nem fukar,
lásd, több a barátja, mint ellensége!

Ormanulu Gali:

Hazám

Hemperegni szeretnék,
Fickándozeni szeretnék,
Minden itthoni dombot
Megigézve ölelnék.

Más vidéken más az ég,
A vizek is másfélék.
Kazak-földi forrásban
Este-reggel mosdanék.

Édes hazám sok fája
Mintha hívna engemet.
Kazakisztán szép tája
Fogva tartja szememet.

Mirzali Kadir:

Földieper

Most, bár régen élünk a városban,
Simította fejünket pusztá keze.
Földiepret meglátva,
 azon nyomban
Lettünk gyerek, mint egykor, éppen olyan.

A kazak föld termékeny és dús nagyon.
Mennyországnak tán nincsen szebb szeglete.
Csupa piros arcunk-szánk, mint amikor
Juhkarántól toportyán már eliszkol.

Szülőföldünk gyümölcse nekünk gyógyszer.
Tedd a szádba leszakítva legjavát!
Tudom, epret gyűjtöttünk mi nem egyszer,
Mindannyian négykézláb, gyors kezekkel.

Munkában az emberek kedvük lelik.
Kazak földünk, Föld-anyá, te hatalmas!
Nagy vagy kicsi, senki sem szégyenkezik,
Ha előtted négykézláb ereszkedik.

Idiriszulu Kabdikerim:

Hazám

(részletek)

Hazám-
 nekem atyai örökség-levél,
Minden szava ifjúkorom óta bennem él.
Régi lapjait
 felhős homlokkal forgatom,
Új oldalait
 derűsebben
 lapozza bennem a remény.
Alatau,
 Altaj,
 Atirau,
 Arka,
 Arkalik! -
Édes hazám örömét ismerd meg,
 barátom.

Kazakisztán -
 a bátrak országa,
 a hősök országa,
A vendégszeretet,
 a barátság tágas országa.
Kazakisztánom -
Dús legelők,
 sok magas hegyormom -
Másra sem gondolok, s el nem apad dalom!

Oldzsasz Szüleimen:

Farkaskölykök

Ment az ember,
Ment a sztyeppen sokáig.
Hová? Miért?
Erről mi nem tudunk.
Egy bokros völgyben meglátta a farkast,
A nőstényfarkast,
Az anyafarkast.
A jeges víznél bozótosban hevert
Mancsát tárva, fogát vicsorítva,
Sebzett torkából patakokban ömlött
A habos vér,
Sűrű, akár a sár.
Ki tette? Farkas? Vagy tán vadászkutyák?
A vak farkaskölykök ezt nem tudják,
Csak lökdösődve és morogva szopják
A most furcsa és engedetlen anyát.
Az éhes farkaskölykök feledték
A bozótban terjengő kaporszagot,
Olyan mohón itták, sebhez simulva,
A sár-sűrű, lassan kihűlő vért.
Vérrel itták magukba bosszúvágyukat,
Kin álljanak bosszút?
Bárkin, csak meg nem bocsátni!
Bosszút állnak
Majd egyenként, nem együtt.
És egymáson is bosszút állnak majd.
Az ember pedig ment a maga útján.
Hová? Miért?
Erről mi nem tudunk.
Farkasvadász volt,
De a kölyköket nem bántotta –
Nem védte már
Őket az anyjuk.

Ormanulu Gali:

Az élet útja

A másodfű csikómon
Léptetek már hét napja.
Bár ott lennék, ezt mondom,
Úgy vágyom Almatiba.

Sárga csikóm elfáradt,
Hús verejték verte ki:
Hosszú utak megvárnak,
Lónak lehet legelni.

Sárga színben kél a nap
Sárgás sziklák szirtjein.
Sugari vágatnak
Sárgás puszta útjain.

Láthatárnál szeretnék
Földút-végre érkezni,
Szinte szállnék, sietnék,
De szárnyam nincs repülni.

Utazhatnánk napokig,
Tán nem törne meg az út.
Út végén a holnap int,
Bevár engem, el nem fut.

Meülen Szirbaj:

A tél arca

Hóval földet ölelve
Keményen lépked a tél.
Fenyőcsúcson fészkelve
A szép madár hófehér.

Visszaterel felleget
Maga előtt, mint nyáját.
Telekurjant hús leget,
Kiált párszor, vidámat.

Ráncolja a homlokát,
Haja hó, mint egy vénnek.
Zúzmarával a sok fát
Behintette fehérnek.

Az öreg tél büszkén ült,
Mesét mondva telt a nap.
Tavaszi pihen, erőt gyűjt,
Nem láthatón, hó alatt.

Kajirbekulu Gafú:

Kuttabaj forrása

Gyermekkorom óta vagy, te hús forrás,
Szomjas utas reménye e csobogás.
Leánykarcsú hegyet, mint a selyemöv,
Csak te ölelsz csörgedezve, soha más.

Bár ittak, de szomjuk oltván nem tudtak
Rád vigyázni, lásd, mielőtt elhagytak,
Ételüket, edényüket eldobva,
Beszennyezték, aztán útnak indultak.

Kiveted a mocskot némán, szótlanul,
Jót és rosszat is vendégelsz konokul.
Csobogsz, tisztulsz folytonosan, szelíden,
Teremtettek jótevőnek, holnapul.

Ősi medred nem hagyod, a meglevőt,
Utas révén messzire jut táp-erőd.
Mindenünk vagy. Kiket éltetsz, nem óvnak.
Nem értem a vized mellől felkelőt.

Meülen Szirbaj:

Neszezés

Csörgedeznek hegyekről
Aláfutó patakok.
Hajladoznak a szélről
A fiatal nádasok.

Akár égi gyertya ég
A magasban sok csillag.
Hajnali víz felszínén
Mintha higany, fény csillog.

Kábán állok, figyelem
Neszezését világnak.
Madár-álmú levél sem
Rebben neki az ágnak.

A nesz dallá épül át,
Remegve nyit a virág,
Az egész élővilág
Lüktet, fényre törekszik.

Moldagaliulu Dzsuban:

Katona vagyok

Oly sokat vizsgáztatott engem a kor,
Teherrel vagy golyóval a harcokkor,
Így kórnak én nem tartom fel két kezem,
Nem bajban, a hős vérben hal mindenkor.

E régi törvényt tudta sok nyavalya,
Mert egynek sem sikerült uralnia.
A költő, ha meghal is, harcosként hal –
Vagy ahogy természete halni hagyja.

Abaj Kunanbajuli:

A vers szavak királya

A vers szavak királya, szavak java,
Helyére kerül mindegyik darabja.
Könnyed nyelvezetű, szívmengető,
Egyformán csiszolt mindegyik oldala.

Ha mocsok akad bizonyos szavakban,
Az a költő szálnalmas és tudatlan.
Sok versmondó és hallgató nem érti
A szót, a verset, hisz pallérozatlan.

Szép verseket mindenki tud vitatni,
Ha remek is, és sokat képes adni.
Belül arany, kívül ezüst szavak javát
Melyik kazakfi képes összerakni?

Ebdirahmankizi Turszunhán:

Kötelesség

Ne mondd, költő vagy, ha szakadatlan nem áradsz,
Ha megdöngetni az ég kapuját nem fáradsz!
Föld lakói közt, ha másokat is ügyelsz, óvsz,
Emberként akkor magad elé tán kiállhatsz.

Másnak nem ártasz, sok lesz majd a te barátod,
„Ha magad után az ajtókat be nem vágod”.
Tán nem hiába éltél, ha mások arcán a
Vers-gyújtotta öröm tüzét lobogni látod.

Kajirbekulu Gafú:

A kasza

Mambetulunak

Nyele nyírfa, ám a penge
Kék acélból van verve.
Ez a kasza békés apám
Egyetlenegy fegyvere.
Júliusi nap tűzében
A rét füve jól megnőtt,
A kasza apám kezében
Füvek tövén tündökölt.
Lám a kasza markos kézben
Széles rendet fogva jár,
Suhint a kéz, tenger fűben
Hullám omlik földre már.
Hej, a penge csendül-bondul,
Táncol a rét, elforog,
Lepke feje, szárnya elhull,
Fű-torzsa közt felragyog.
Ez a kasza siet, fordul,
Szorgalmas, mint jó apám,
Télen várja, hogy elindul
Új tavasznak hajnalán.
Én is, mikor szavak réjtén
Versnyi rendet levágok,
Dolgos kaszánk pengefényén
Múltat-jövőt belátok.

Moldagaliulu Dzsuban:

A bor

Szőlőnek a véreből készült a bor,
Nevettetett, ríkatott is mindenkor.
Iszom, mondván, egyesek öregedtek,
De ifjodtak mások az izzó bortól.

Századokig a kánok itala volt,
Bor tüzetől jellemük, eszük bomlott.
A bűntelen költőknek inni kell, mert
Lányvér-izzás, bor mindig verset koholt.

Nyeljük hát a legjavát, ha inni kell,
Szőlő vére, dal tüze – testvér, iker.
Nyer az ember a bortól kedvet, vágyat,
Méla ökör bóg csak a port verve fel.

Ebdirahmankizi Turszunhán:

Csikókedv

Emelkedett kedvvel néha dalolok,
Napos tájként, mit felhő nem borított,
Egy platánfa zöld-hab-ága fölöttem,
Húvös árnyán most enyhülést találok.

Néha apró és vetetlen mag vagyok,
Lány hajába nem font virág is vagyok,
Zablarágó, makrancosán ugráló
Táltos vagyok, betöretlen vágatok.
És kert vagyok, árva, gyümölcs-otthagzott,
Leány ajkát nem ért édes lé vagyok.
Vidám vagyok, mint ki rosszat nem ismert,
Kinek arcán ezüst könny nem ragyogott,
Ítélni is jöttem én a világot,
Tenyeremben izzad a föld harmatot...
Ilyen a meg nem vénült, nem szín-hagyott,
Hároméves csikókedv, a fő dal-ok.

Bekhodzsa Kalidzsán:

A szememre ne irigykedj

A szememre ne irigykedj,
Sok szép dolgot hadd lássak.
A versemre díszeket szedj,
Vagy segíts, hogy én találjak.

Nézek piros virágokat,
Beszívom az illatot.
Élvezem a napsugarat,
Figyelve kelő napot.

Hadd csodáljak víg arcokat,
Féltékeny ne légy szememre.
Úszót nézve, hullámokat,
Ne mondd, vész majd a vízbe.

Ne irigykedj a szememre,
Hadd lássam a világot.
Öröm jön majd az örömré,
Ha szép dolgot hallok-látok.

Sötét égbe felrepülve
Földre zuhan a sasmadár.
Ne irigykedj a szememre,
Becsukódik lassan már.

Szerszenbaj Ebu:

Fehér felhő

Fehér felhő, mondd meg nekem,
Áruld már el: honnan jöttél?
Mikor a nap megcsókolta,
Alatau csúcsán lettél?

Hattyúfehér selyemsálként
Lebbensz le a sziklás csúcsról.
Leánykendő volnál talán,
Szél cibált el messzi útról?

Tán az Arka szép leánya
Fehér selymét ragadta meg,
Kapta-vitte tova a szél,
Ahogy ült és éppen hímzett?

Alatau lábától jött,
Repítette kis kendőjét,
Sarkaiba a kedvesem
Kötötte be a levelét?

Fehér felhő a szívemet
Próbálgatja egy énekkel.
Hogyha szél fúj, ringatózik,
Mint otthon a gyapottenger.

Ne nyargalj, szél, fehér felhőm
Fejem fölül el ne fújjad!
Mintha vízen úszó hattyú,
Társa legyen sziklás csúcsnak.

Fehér felhő, mondd meg nekem,
honnan jöttél eme tájra?
Hogyha látlak, eszembe jut
Szép kedvesem fehér fátyla.

Lozovaja állomás, 1943.

Kajirbekulu Gafú:

Hajnali románc

Jön a hajnal,
mondta halkán a bús hold,
Alig tudta útját járni, fáradt volt.
Ott lebegtél való-álom közt te is,
Ahogy felhő ég-föld között bandukolt.
Tested fehér, színe rózsás hajnalé,
Hajadon még az éjszaka színe volt.

Gondolkozván elhevertem melletted,
Ragyogott a hold sugara feletted.
Úgy feküdtél, mintha a holdsugárból
Ittál volna aranyszín bort. Élvezted.
Az élet szép, akárcsak te, olyan szép,
Becsülni kell az elfutó éveket.

Jön sebesen, vágatva a bíbor nap,
Kengyele és szerszámai csattognak.
Fölötte a végtelen ég kék sátor,
A patáit tükrözi a friss patak.
Maréknyi tűz, fellobbanva hulltam rád,
Féktelen ló, ágaskodva ragadlak.

Oldzsasz Szülejmen:

A fű

Gyakran találkozunk a Tobol mellett
az erdőben, a rőt őszi fűben,
 elheverünk,
és meghitten hallgatunk,
 oly tisztának érzem magam veled,
mint a Tobol, mely az Isimbe ömlik.
Fákról vörös harmatcseppek hullnak,
a fű, mint bíborvörös,
 dús lombtenger,
kérelek, emlékezz mindig –
 mily boldogan
nézett ránk a nagy szöcske
 a fűből.

A mi erdőnkben nincsen más, csak béke,
fénypatakok áradnak a fűben,
és karod mentén, mint egy ösvényen,
mászott egy hangya,
fürgén ment,
majd eltűnt.

Minden madár egy dicsőítő dalt fúj,
juharfák mögött folyt a néma Tobol.
Mi lenne, mondd, ha nem lenne?
 Nem tudom.

Mi lenne, ha nem lehetnék veled!
Aki hasonlít rád, mind
 kedves nekem,
a fehér fákat én őrizni fogom,
akárhányszor megpillantalak téged,
újra a legjobb emberré változom.

Mi lenne, ha nem lenne a szemed
fénnyel, fájdalommal, megbocsátással tele...
Minden alkalommal szeress
 kedvesem úgy,

mintha utoljára
látnánk egymást.

Szerszenbaj Ebu:

Piros rózsza³

– Piros rózsza....

szól az ének,
Magyaroknak a szép dala.
Legelőszőr ezt meghallván
A szívemet megmarkolta.

Bánata a katonáknak
Felkavarna minden lelket.
Árva lelkek panaszait
Bánatomban hallgatom meg.

Nem értem a lány énekét,
De értem, mit a ritmus ad.
Dalolj, lányka, dalolj, kérlek,
Dalodtól a lelkem zsibbad.

– Piros rózsza...

magyar leány
Kezében egy csokor virág.
A dallamot elragadta
A tág égbolt, a magasság.

A Balaton hullám-háttra
Jóslatot írt:
„A baj meglel”.
Nem vagyok én mélán ülő,
Csendes, nyugvó öregember.

Elhallgatott a lány-ének,
Folytatta a fülemüle.
Az énekes lány szeméből
Kövér könnycsepp legördüle.

– Piros rózsza...

A magyar lány
Újra dalolt, belekezdett.
Könnyét törli bánatosan,
Hangja rögtön megremegett.

Értem, leány, vágyakozol,
Te is várod kedvesedet.
Lövészárok mélyén hallja
Katonád az énekedet.

³ A Balatoni dalok című ciklusból

Lehet,

ő már a bűneit

Forró vérrel mind lemosta.

Várjad, leány, tiszta lélek,

Öleld végleg a karodba.

Tihany, 1945.

Ergaliulu Hamit:

A „Negyven lány”-ról

Karakalpak büszkeség a „Negyven lány”.⁴
Egy nap mentünk, vígságban nem volt hiány,
Századokig gazdátlan és elhagyott
Várba tértünk, hol lakott rég sok szép lány.

Leültünk és egy dinnyét ott felszeltünk,
Jó barátok, daloltunk és nevettünk,
Századoknak emlékeit csodáltuk,
Sok vadon nőtt szép virágot leszedtünk.

Eme várban, hol égre néz ó-orom,
Talán miránk is gondoltak egykoron.
A szép leány kicsalta az énekem,
Hamvait már nem lelitek a földben.

⁴ Kirik kiz (Negyven lány): karakalpak népi eposz

Abaj Kunanbajuli:

Tudatlanul ne kérkedj

Tudatlanul ne kérkedj,
Ne hidd nagynak személyed,
Ne örülj szenvedélynek.
Oktalanul ne neved,
Öt dologtól óvakodj,
Öt dologra törekedj.
Ha méltón akarsz élni,
Vágyaid, életed előtted,
S ha már nem tudsz remélni,
Pletyka, hazugság, nagyizálás,
Tunyaság, léha prédálás. –
Ez öt rossztól kell félni.
Cél, kitartás, eszme egy,
Mérték, irgalom – gondold meg,
Öt vezérelv segít élni.

Abaj Kunanbajuli:

Embereknek ne higgy, bárhogycsicsérnek

Embereknek ne higgy, bárhogycsicsérnek,
Képmutatásukkal csak megtévesztenek.
Magadban bízz, magadat húzd a bajból,
Segítőd a munkád, használd eszedet.

Hiszékeny ne légy, mért áztatnád magad,
Baj, ha dicséret, hízélgés elragad.
Másokkal együtt csak becsapjátok egymást,
Hát kell neked kergetni délibábokat?

Ha bánat emészt, magadat ne add meg,
Rádtörő szenvedélynek soha ne engedj.
Szállj magadba, szíved mélyéig merülj,
Mit ott találsz, az a kincs, csak az tartsd meg.

Bekhodzsa Kalidzsán:

Ilyen az élet

Az éjszaka,
a nappal vitatkoznak.
Két haragos
egyszerre indul útnak.
Virágagyban néhanapján burján hajt,
Elfeledett síron rózsák kinyitnak.

Néha május
novemberre hasonlít.
Jó a tél, bár pustol a hó időnkint.
Rokonoddal összeveszel tán néha,
Lehet, hogy az ellenséged kibékít.

Fehér hegyet
sötét felhő betakar.
Ostobát az okos várja panasszal.
Adakozó váratlanul nem segít,
Fösvény ember kezét nyújtja, vigasztal.

Néha egy csepp eső sem hull magágyba,
Máskor homok fullad a bő ég-árba.
Mulya játék-bokacsontja is nyerhet,
Ügyesnek meg a vesztes oldalt szánja.

Életünk ez...
Szeszély ront, emel égnek.
Egyik ember csak cammog,
mások égnek.
Az emberek sokfélék,
köztük régtől
Mindig voltak mihasznák,
s hős erények.

Moldagaliulu Dzsuban:

Ha tűz vagy

Ha tűz vagy, lángolva égj, lobogj,
Csak füst száll, nincs meleg, ha kojtolsz.
Hamutól, szeméttől távolodj,
Világíts, lássák, hogy nem kormolsz.

Ha lángod hunyna is hirtelen,
Sokakat melegítne addig.
Bár a füst magasba szállva leng,
Láng-nyarunk, tűz légy lent, ki hevít.

Meülen Szirbaj:

Magasság

Hajlonganak virágok,
Sugarakat szór a Nap.
Csúcsról csúcsra felhágok,
Magasságok vonzanak.

Magasságnak titka mély,
Látom én, ha feljutok.
Csúcsok után meredély,
Örök vándor így vagyok.

Nehéz utak megtörnek
Csúcsok fele míg mászok.
Ám ha csúcsok nem jönnek,
Csak a mélyben tanyázok.

Bekhodzsa Kalidzsán:

Ó, barátom

Az életnek nevezett nagy térségben –
Madár vagyok, égen dallal repülő.
Madár nyoma meglátszik-e az égen,
Dalát hallja csodás kert, a lent ülő.
Az életnek nevezett nagy mélységben –
Hullámokkal fröcskölődő csepp vagyok.
Hullám nyoma meglátszik-e fővényen,
Víz ezüstje part magasán nem ragyog.
Az életnek nevezett nagy hegységben –
Ott vagyok én egy szurdokban, fák alatt.
Platán csúcsa ezüstlik már a dérben,
Ó, barátom, hó lepi a kő-falat.
Az életnek nevezett nagy szín-térben –
Szereplő vagy, néznek sikert és bukást.
Barátom, míg jön végső szín, függöny-éj,
Szerepeid váltják, rosszak, jók egymást...

Mirzali Kadir:

Sirály

A szél-gyalu jár, repül a tengeri forgács – a sirály,
Mi védi őt, ha végtelen, tajtékos vizek fölé száll?

Zajong sok sirály odafent, kering, nem fárad e szép had,
Antennájaként tengernek körben tág eget borítanak.

Mikor hullámból kis halat emel a tenger üstöke,
Csapkod szárnyuk, mint angyalok pajkos és fürge szemöldöke.

Nem érted ezt meg, barátom, ha nem áll eszed rejtekén:
Ily sirály-röpte rebben és ível a pucér nő kebelén.

Elkeseredtem, pedig szép ez a tág világ, a sirály,
Benne láttam a lelkemet, mely egy szép napon majd elszáll.

Oldzsasz Szülejmen:

A Puskin téren

A költő szép legyen, mint az Isten.
Ki látta az Istent? Az, ki látta Puskit.
Az Isten tömzsi, mint a csizma,
és vaskos szerecsen⁵-ajkai vannak.
Dantes⁶ viszont ördögien magas,
és fehér arcú, sápadt, mint az emlék.
Puskin felesége – a szép Natalja.
Senki sem nevezte őt Natásának⁷.
A pompában oly büszke volt nevére,
mint ahogy állt a terem parkettáján,
körötte könnyedén sikló lovagok,
a költő pedig, mint rab, függöny mögött
markolta izzadva kése nyelét.
„Mondd meg, Istenem,
miért késlekedsz!.

Nem hiszed, hogy őt annyira szeretem!...
Mindönket csak elkábít ez a nő!...”
Óh, ez a fehér nyak és márvány vállak,
vérpadhoz hasonló hatalmas keblek!
Kiment a rab havas január-esten,
s meghalt az Isten
a hasához kapva.
Bosszút állt, ahogy bosszulni nem tudott
párbajozó, se cár, se bandita,
Istenhez méltó bosszút állt:
elhallgatott,
és ez minden.
Az a golyó pedig repül.
A tehetetlen és gonosz erőnek
mit sem számít Puskin, eltalálta...
Sok céltábla volt már Oroszországban,
mit nem találtak el, de ez a golyó...
Ott, a Konnyusennaján, állt a tömeg,
sárga ablakok fénye a hóban,
s évszázad múlva álltak utódaik
másféle ablakok alatt a hóban,
hogy nagy szavakat mondjanak róla,
szeretetre méltónak nevezzék,
s a tömeg őrzi a szép szavakat,
miket kimondanak a sír fölött.
Ő pedig ott áll zordan és görnyedten,
cilinderét levéve, minket néz.

⁵ Utalás Puskin származására: anyai dédnagyapja I. Péter cár szerecsene volt.

⁶ Puskin ellenfele a párbajban Edmond Dantes volt.

⁷ Utalás arra, hogy Natásának csak kedves, egyszerű lányokat szoktak becézni, a nagyvilági, hideg, büszke hölgyeket nem.

Oldzsasz Szülejmen:

A Louvre-ban láttam egy vakot...

A Louvre-ban láttam egy vakot.
Egyedül állt, senkit sem kérdezve,
hang nélkül
bámulta
mély, üres szemeivel a Vénuszt.
Feketére néztek
néznek így.
Nyikorgott! Nyikorgott a vén parketta.
A vak állt a nagy rájá előtt.
Mintha látott volna,
sebeivel? Arcával?
Talán inkább könnyeivel.
Haladt egyik képtől a másikig,
lassan, mintha lapozna csendesen,
ment, állt,
és tűnődve időzött
egy üres falmélyedés előtt.

Kalandozás a kazak irodalom történetében

Azt talán tudjuk, hogy a 13. században Magyarországra betelepült kunok török népnak számítanak, s ugyanabba a kipszak ágba tartoznak, mint a velük édestestvér kazakság. Talán tudjuk, hogy Kazakisztánt valahol Kína és a Kaszpi-tenger között kell keresnünk. De tudjuk-e, hogy ennek a hatalmas országnak az északi részén sztyeppe, déli részén sivatagos területeket találunk, s hogy a Kaszpi-tenger keleti partjánál olyan mélyföldek vannak, melyek 132 méterrel húzódnak a tengerszint alatt? Tudjuk-e, hogy Kazakisztánban folyik az Irtis, az Urál, a Szirdarja, s itt található a 8.200 km² felületű Balhas-tó? Tudjuk-e, hogy keleten hegyek vannak? Tudunk-e valamit a több mint 2 millió 700 ezer km² területű ország izzasztó nyarairól és vacogtató teleiről? Hallottunk-e a karagandai szénről, az Emba torkolatánál, a Mangislak-félszigeten és az Aktyubinsz közelében lévő kőolajról? Tudjuk-e, hogy milyen sok vasat, aranyat, krómot, nikkelt, rezet és más ásványi anyagot rejt a kazak föld? Hallottunk-e már a kazak állattenyésztésről, a kazak gyapotról, kukoricáról, dohányról, búzáról és egyéb terményekről? És a kazak iparról?

És a kazak történelemről? Hogy a 15. század végén hozták létre államukat? Hogy a kalmükök támadásaitól féltek 1620 után? Hogy 1731-ben Abul Hair kán hűségesküt tett az orosz Anna cárnőnek? Hogy a vazallus államot 1824-ben beolvasztották Oroszországba? Hogy 1916-ban fellázkodtak az oroszok ellen, melynek leverése után csaknem félmillió kazak menekült Kínába? Hogy a nagynak, októberinek, szocialistának és forradalminak nevezett változás után a kollektivizálás a hagyományos kazak életforma pusztulását jelentette? Hogy az éhínség miatt elpusztult a kazak lakosságnak körülbelül a fele? Hogy a második világháborút követően milliószámra telepedtek le Kazakisztánban oroszok és ukránok? Hogy a kazakok 1991. december 16-án kikiáltották függetlenségüket? Mit tudunk róluk?

Mit tudunk a kazak népköltészetéről? Hallottuk-e már a Kambar Batir, az Alpamis, a Kiz Zsibek vagy a Közi Körpes című szerelmi és hősi eposzok címét? Mit hallottunk a kazakok Petőfijéről, a költő és hadvezér Ötemiszulu Mahambetről (1803-1846), aki az egyik vezére volt Tajmarulu Ijszataj (1791-1838) mellett az 1836-1837. évi nagy cárellenes felkelésnek Nyugat-Kazakisztánban, a Dzsajik (Urál) folyótól nyugatra lévő Narinban, ezen a homokpusztaságon, mely mindkettejük szülőföldje, s a felkelés központja volt? Tudjuk-e, hogy az első kazak prózaírók a múlt század második felében élt tudósok, gondolkodók, pedagógusok közül kerültek ki? Hallottunk-e már a híres etnográfus, Velihán Singiszuli Sokán (1835-1865); a kazakság első pedagógusa, publicistája, írója, Altinszári Ibiraj (1844-1889) és a kazak költészet atyja, Kunanbajuli Abaj (1845-1904) nevét? Tudjuk-e, milyen nagy újtója volt Abaj a kazak irodalomnak, s hogy ő fordította le először az orosz klasszikus költőket?

Hallottunk-e a népi költőkről és a közülük kiemelkedett Dzsambul Dzsabájevről (1846-1945)? Tudjuk-e, hogy az első kazak színdarabot (Vörös sólymok, 1922), Szejfullauli Szezen (1894-1938) írta, s hogy az ő nevéhez fűződik az első dokumentumregény (Szűk út, síkos átkelő) és az első realista elbeszélés (Akik a földet felásták). Hallottuk-e a novellista Majli Bejimbet (1894-1938), az elbeszélő és regényíró Mukanuli Szebijt (1900-1973), s a drámákat, novellákat, regényeket író Evez Muktár nevét? Tudunk-e valamit a prózai írásaival a húszas években jelentkezett Tilepbergenuli Zsijengali (1895-1933), Müszirepuli Gabijt (1902-), Seripuli Szabir (1880-1942), Bekenuli Elzsasz (1892-1938), Musztafa Gabiden (1902-), Evürbajuli Szattar (1914-1937) írókról, s az ugyanebben az időszakban drámákat író Sana Zsumatról?

Vannak népek, melyeknél az irodalom története szinte azonos a kivégzések, börtönbüntetések, száműzetések, elhallgatások történetével. A magyar írók sem voltak éppenséggel a sors kegyeltjei, sok tragikus példát hozhatnánk fel Janus Pannonius menekülés közbeni halálától a végváraknál vitézkedő Balassi Bálint ágyúgolyótól esett halálán keresztül Zrínyi Miklós végzetén át Petőfi, József Attila haláláig, ám ami tőlünk keletre megeshetett írókkal, azt el sem tudják képzelni Európa nyugati felének irodalmi szalonjaiban. Említhetjük ebben a sorban az orosz irodalmat éppúgy, mint a mára már elemeire hullott óriásbirodalom megannyi kisebb népének irodalmát a tatártól a kazakig.

Jó néhány halálozási dátum jelzi, hogy sokan a személyi kultusznak nevezett sztálini örület áldozatai lettek, legtöbbjüket 1938-ig, másokat pedig 1942-ig kivégeztek, néhányan pedig száműzetésben lelték halálukat. Talán sejtjük, hogy ebben a korszakban kevés említésre méltó mű született: ekkoriban főként a kolhozok életéről, az új társadalom építésének mámoráról, a munkások hősiessz munkájáról írt elbeszéléseket és regényeket például Evez Muktár, Müszirepuli Gabijt vagy Ebusuli Elzsappar (1907-). Legfeljebb egy-egy kazak népköltészeti ihletésű dráma hordoz bizonyos értékeket, mint például Evez Muktár Ajman-Solpan (1934), és Müszirepuli Gabijt Kozi Körpes-Bajan Szuluv (1940) című munkái. A negyvenes években a háború a téma, túl sok említésre méltó mű azonban ekkor sem született. Ezeknél érdekesebb, értékesebb alkotás Bulkusuli Baubek (1916-1944) Szeretnék élni című lírai hangvételű novellája, Evez Muktár Tűzpróba és Huszajinulu Sahmet Amankeldi című színpadi műve, továbbá Musztafa Gabiden Öböl című regénye.

Magyarul is olvasható Momisuli Baurdzsan elbeszélése, amely a szocialistának nevezett realizmus jószándékú vagy jól megfontolt félreértése: a Nyikolaj Regyin szakaszparancsnok-helyettes című munkában puffognak a fegyverek és a frázisok, a felszínesen felvázolt haldokló hősök utolsó szavai mindennek tűnnek, csak heroikusnak nem. Szintén olvasható magyarul Szerszenbaj Ebu elbeszélése (Ki a hibás, kisfiam?): a magyarországi harcokról ír, s a bántó rózsaszínekbe még a sűrűn ismétlődő bombázások sem kevernek sötétebb tónust. A sematizmust nemcsak az esztétikum, a művészi kifejezés minősége sínylette meg, de az ilyen írások elveszítették nemzeti karakterüket is, szinte semmi sem utal kazak írókra. Sőt: írókra sem.

A nagy világháború, a II. világháború, még évtizedekig témát ad a kazak íróknak (Müszirepuli Gabijt: Kazak katona (1949), Nurpejiszuli Ebdizsemil: Kurlandia (1950), Ahtanuli Tahavi: Rettenetes napok (1957), Momisuli Baurdzsán: Harc Moszkváért (1959) stb.). Evez Muktár 1956-ban fejezte be híres négyrészes regényét (Abaj útja) a nagy klasszikus költő életéről, amit aztán Rab Zsuzsa fordított magyarra Egy költő útja címen. A kazak irodalom termésének néhány további darabja: Mukanuli Szebijt: Az élet iskolája (1949-53) és Szirdarja (1947-48), Müszirepuli Gabijt: Felébredt ország (1953), Musztafa Gabiden: Vihar után, és Karaganda (1952), Nurpejiszuli Ebdizsemil: Vér és veríték (trilógia 1959-71), Szilanuli Gabdol: Salkar (1954), Evez Muktár: Felnőtt nemzedék, Elimkululi Tekem: Fehér ló (1962), Elimzsanuli Enuar: A nap felé induló karaván (1963), Eszenberli Ilijasz: Nomádok (1978).

Egy újabb nemzedék jelentkezett, megújítva a kazak irodalmat: Zsüniszuli Szeken (1934-), Toktoruli Ramazan (1935-), Nursajikuli Ezilhán (1922-), Bajtanuli Amantaj (1922-), Gabdulla Nigmat (1927-), Isztakuli Kalijkán (1935-), Szündetuli Magzum (1936-), Düjszenuli Mirzabek (1928-), Kekilbajuli Ebus (1939-), Szanbajuli Szetimzsan (1939-) és mások.

A kazak írók és költők egyik alapvető élménye a természet. Ebben az országban az emberek még ma is nagyon közel élnek a természethez. Az irodalomban a természet jóval több, mint az emberek mögé rajzolt díszlet

(Elimzsanuli Enuar: Rúdaki trónja, Kekilbajuli Ebis: A díjnyertes ló, Dükenbaj Doszsanov: Kumsz). Ez utóbbi egy archaikus világba vezet, néprajzi csemegékkel szolgál. A kazakok tudják, hogy a természetet nem legyőzni kell, hanem megismerni, tisztelni és együtt élni vele.

Másik fontos jellemzője a kazak irodalomnak az erős erkölcsi érzékenység. Muratbekuli Szajin (A Meleg-forrásnál), Serhán Murtazajev (A kabóca éneke), Szetimzsan Szanbajev (A fehér aruana) írásainak vezérmotívuma a hűség. A hűség a társhoz, a szülőföldhöz, a hagyományokhoz – törvény.

A kazak irodalomból élénk táruló valóság rendkívül izgalmas, hiszen szimbiózisban él itt az ember és a természet, a nomád hagyományokat őrző puszták és a technikai civilizáció, az iszlám és az ateizmus. Ez a bonyolult, ellentmondásoktól feszülő világ adja a kazak alkotások alapszövetét, melyre a szerzők úgy rajzolják fel a figurákat, hogy meg kell szeretnünk a kazakokat, el kell hinnünk, hogy ebben a népben rengeteg jóféle alkotóerő, élni akarás és életerő van. A kazak írók már olyan műveket alkotnak, melyek nem csupán a szociológia és az etnográfia igényeinek nyújtanak érdekfeszítő olvasmányt, de esztétikai élményt is adnak. A mai kazak irodalom kiemelkedő tehetségű költője Oldzsasz Szülejmen (1936-), aki képileg gazdag, ősi kazak motívumokat magába olvasztó, az értelmezésnek tág teret kínáló keleti szimbólumrendszert és költészetet alakított ki, melyben a kazaksághoz való tartozást éli meg. Világirodalmi rangú líra az övé.

El kéne gondolkodnunk azon, hogy nekünk, magyaroknak, magyarrá lett besenyőknek, kunoknak, csupán a nyugati kultúra jelenti-e az elsajátítandó műveltséget, avagy a mi műveltségisményünknek ki kell terjednie finnugor és törökös rokonaink kultúrájára is? Én azt gondolom, igen. Szükségünk van a gyökereinkre, az identitásunkra, ami éppen Oldzsasz Szülejmen költészetének a központi eleme.

Európa utáni nagy vágyakozásunk közepette van-e türelmünk eltöprengeni azon, hogy nekünk tulajdonképpen nem lehet csupán Európában gondolkodnunk? Nekünk Euráziában kell gondolkoznunk, hiszen az óriási földrész keleti feléhez köti a magyarságot korai története, ősi kultúrája és a ma is ott élő rokonnépek sokasága.

Én nagyon rokonszenvesnek tartom Henkey Gyula megállapítását, mely szerint a magyarság anyai ágon finnugor, apai ágon török, már csak azért is, mert ez a kijelentés elég tágas ahhoz, hogy ne legyen kirekesztő jellegű. Akár a finnugor rokonokat keressük tehát, akár a törököket, azon a területen találjuk őket, amelyet manapság Európán kívülinek tekintenek. Nem csupán a hantikat és a manysikakat nem veszik tudomásul az Ural hegység keleti oldaláról, de mondjuk az udmurtokat, cseremiszeket, sőt még észteket sem, de ugyanúgy nem esik szó például az Uráltól szintén nyugatra élő baskírokról, tatárokról, csuvasokról és más török népekről, még a szomszédos Dobrudzsában élő gagauzokról vagy tatárokról sem. Európa, ahogy e fogalmat túlpolitizált világunkban használják, véget ér Németország és Ausztria keleti határainál. Nekünk, magyaroknak, túlságosan szűk ez az Európa-fogalom, hiszen ezer szállal kötődünk kontinensünk valóban ázsiai, vagy csak annak tekintett feléhez, s az ott élő népekhez. Így például a kazakokhoz is.

Körmendi Lajos

Ötemiszulu Mahambet:	
Bajmagambet szultánhoz intézett beszéd	3
Ötemiszulu Mahambet:	
Harci lovat nem nyergelve	4
Ötemiszulu Mahambet:	
Búcsú a szülőföldről	5
Ötemiszulu Mahambet:	
Múlандó világ	6
Ebdirasulu Dzsaraszkán:	
Pusztá, a te fiad vagyok	7
Ormanulu Gali:	
Hazám	10
Mirzali Kadir:	
Földieper	11
Idiriszulu Kabdikerim:	
Hazám	12
Oldzsasz Szülejmen:	
Farkaskölykök	13
Ormanulu Gali:	
Az élet útja	14
Meülen Szirbaj:	
A tél arca	15
Kajirbekulu Gafú:	
Kuttabaj forrása	16
Meülen Szirbaj:	
Neszezés	17
Moldagaliulu Dzsuban:	
Katona vagyok	18
Abaj Kunanbajuli:	
A vers szavak királya	19
Ebdirahmankizi Turszunhán:	
Kötelesség	20
Kajirbekulu Gafú:	
A kasza	21
Moldagaliulu Dzsuban:	
A bor	22
Ebdirahmankizi Turszunhán:	
Csikókedv	23
Bekhodzsa Kalidzsán:	
A szememre ne irigykedj	24
Szerszenbaj Ebu:	
Fehér felhő	25
Kajirbekulu Gafú:	

Hajnali román	26
Oldzsasz Szülejmen:	
A fű	27
Szerszenbaj Ebu:	
Piros rózsza	28
Ergaliulu Hamit:	
A „Negyven lány”-ról	30
Abaj Kunanbajuli:	
Tudatlanul ne kérkedj	31
Abaj Kunanbajuli:	
Embereknek ne higgy, bárhogycsérnek	32
Bekhodzsa Kalidzsán:	
Ilyen az élet	33
Moldagaliulu Dzsuban:	
Ha tűz vagy	34
Meülen Szirbaj:	
Magasság	35
Bekhodzsa Kalidzsán:	
Ó, barátom	36
Mirzali Kadir:	
Sirály	37
Oldzsasz Szülejmen:	
A Puskin téren	38
Oldzsasz Szülejmen:	
A Louvre-ban láttam egy vakot	39
Kalandozás a kazak irodalom történetében	40